

Forskning i skandinavisk krimi – oplæg til Ystad

28.5.2008

Gunhild Agger

Disposition

1. Teoretiske spor - med Edgar Allan Poe som omdrejningspunkt
2. Kort forskningshistorie
3. Aktuelle tendenser i international og skandinavisk krimiforskning
4. Præsentation af projektet *Krimi og krimijournalistik i Skandinavien*, dets grundlæggende forskningsspørgsmål og dets delprojekter

Teoretiske spor - med Edgar Allan Poe som omdrejningspunkt

Hvornår begyndte krimiforskningen? Refleksion over krimifiktion kan med en vis ret siges - ligesom genren selv – at gå tilbage til Edgar Allan Poe (1809-1849). I sine essays fra 1840erne påbegyndte Poe en perlerække af overvejelser over æstetiske problemstillinger, som forskningen siden har taget op og videreudviklet.

Helt overordnet slår Poe i sit essay om Charles Dickens' *Barnaby Rudge* ned på det, han kalder kritikernes yndlingsdogme, nemlig "the dogma that no work of fiction can fully suit, at the same time, the critical and the popular taste" (Poe1966: 526). Poe er uenig. Dickens er fx en forfatter, der appellerer til både det dannede og det folkelige publikum; Daniel Defoe er en anden. Men det betyder ikke, at deres værker er hævet over kritik. Og så fortsætter han med *Barnaby Rudge* som eksempel at kritisere den produktionsform, føljetonen som seriel publicering skabte, og som gjorde det umuligt at stramme og revidere det én gang fastlagte plot – et udbredt fænomen i 1800-tallet, som vi genkender fra tv-føljetonerne og serierne i dag.

Poe har et skarpt blik for de æstetiske forandringer, som datidens litterære opbrud – med ham selv som nøglefigur – skabte. "The Philosophy of Composition" begynder således med en bemærkning, som Poe tilskriver Dickens: "By the way, are you aware that Godwin wrote his *Caleb Williams* backwards?" (Poe1966: 503). Poe udfolder i det følgende nødvendigheden af et komplekst plot, bygget op over et dobbeltgreb: en kombineret hovedstrøm og understrøm ("under-current", Poe1966: 512). Understrømmens opgave er at bryde plottets skabelonagtige karakter. Denne tankegang fører frem mod Dennis Porters *The Pursuit of Crime* 1981. Det centralbegreb for krimiens plot, som Porter lancerer heri, er netop baglæns opbygning.

I samme essay argumenterer Poe for nytten af en original effekt ('effect'), der kan fungere som et koncentrat af værkets intention for læseren. Det var den slags effekter, Poes egen produktion var fyldt med. Skoleeksemplet i essayet er da også *The Raven* (1845). Ravnens bestandige omkvæd "Nevermore" leverer en sådan original effekt, der angiver tonen i digtet: tab, død, fortabthed. Effektbegrebet er senere blevet belyst af Thorkild Bjørnvig, der i sit essay om "Den æstetiske idiosynkrasi" (1959) bruger øjet fra "The Tell-Tale Heart" som eksempel på denne type æstetik, der er så udbredt i vores visuelle verden – det, der fascinerer og frastøder os på samme tid.

I sit essay om Nathaniel Hawthorne skelner Poe mellem 'tales of effect' og 'tales of ratiocination' (Poe 1966: 521). Denne skelnen kan relateres til en anden, som Poe indfører i "The Poetic Principle", nemlig forskellen mellem to modstridende følelser – "the intoxication of the Heart" og "that Truth which is the satisfaction of the Reason" (501). 'tales of effect' appellerer til følelserne, mens 'tales of ratiocination' henvender sig til intellektet. Her har Poe påbegyndt formuleringen af forskellen mellem gyseren og krimien – en skelnen, der er fortsat op gennem genrehistorien.

Kort forskningshistorie

Hvad har den aktuelle forskning i skandinavisk krimi at bygge på? Der har i alle de skandinaviske lande været en vis forskning i de respektive landes litterære og visuelle krimihistorie kombineret med opslagsværker, fx Ole Ravns *Krimiguide* (1999) og enkeltanalyser af særligt fremstående forfattere, fx Maj Sjöwall og Per Wahlöö. En gang ca. hvert 10. år er der udkommet antologier, der både har givet og efterlyst intensiveret forskning på området, fx Jørgen Holmgaard, & Bo Tao Michaelis: *Lystmord* (1984), Alexander Elgurén & Audun Engelstad: *Under lupen* (1995) og René Rasmussen & Anders Lykke: *Den sidste gode genre* (1996). Derudover har området været kendetegnet af en usædvanlig grøde på græsrodsplan. En række entusiast- eller fanbidrag medvirker til indsamling af viden på området, fx gennem bibliografier og hjemmesider.

Ligesom den skandinaviske forskning er internationalt orienteret, er den internationale forskning begyndt at tage den skandinaviske krimi op. En antologi med bidrag fra begge sider er under forberedelse under arbejdstitlen *Criminal Scandinavia* (planlagt publiceret i 2009). Det er bl.a. Andrew Nestingen, der også har udgivet en bog om nordisk og global film, der har taget initiativet – og han fortsætter med en bog om det fantastiske i nordisk sammenhæng.

Aktuelle tendenser i international og skandinavisk krimiforskning

Der foregår i dag en forskning i krimifiktion, journalistisk formidling af kriminalitet i området mellem fiktion og fakta samt det kriminelle stofs relationer til populærkulturen på internationalt plan. Især UK og USA, der også er storproducenter inden for krimiens forskellige typer og medier, har leveret inspirerende bidrag. Helt overordnet har forskningen fokuseret på krimien ud fra to indbyrdes sammenhængende synsvinkler: 1) en *medietilgang* og 2) en *genretilgang*. Ofte kombineres begge med en bredere tilgang, hvis nøgleord er kultur-og-samfund.

1) Medietilgangen interesserer sig især for sammenhængen mellem mediet og krimien eller journalistikken. Det kan være avisen (fx kriminalreportagens udvikling), romanen (der viser sig særdeles livskraftig), filmen (fx neo-noir film), fjernsynet (fx detektiv- eller politiserien, kriminalreportagen) og computeren (computerspillet, interaktivitet på internettet). Hertil kommer et fokus på de intermediale udviklinger, der begyndte med udviklingen fra bog til film, og som er fortsat og intensiveret med andre medier.

Et grundlæggende spørgsmål er her, hvilke krav og betingelser det enkelte medie stiller? Hvordan kommer det kriminelle stof bedst til udfoldelse i mediet? Der er supplerende en stigende interesse for at undersøge, hvad der sker, når det oprindelige produkt vandrer fra det ene medie til det andet - eller de andre. Hvilken mediekultur skaber det – og hvilket forhold til samfundet? Hvad betyder den stigende medieformidling - medialiseringen?

Tværgående i forhold til medierne er begrebet *serialitet*. I krimien lader serialitet nemlig til at være en fordel uanset medie. Spørgsmålet er så, om serialiteten i romanen stiller andre krav end i tv-serien eller computerspillet? I alle tilfælde: Hvordan udnytter man bedst det velkendte, og hvordan sørger man for den nødvendige fornyelse i det serielle?

2) Genretilgangen fokuserer overordnet på *genretypologi, typologiens historie og dens aktuelle udvikling*. Der drejer sig om genrer som kriminalmagasinet og dokumentaren, dokusoopen, den klassiske krimi, den hårdkogte krimi, den socialrealistiske krimi, femikrimien, den historiske krimi etc. Det drejer sig om kortlægning af de enkelte genrers og subgenrers historie og funktionsmåde samt deres aktuelle udviklinger.

Et spørgsmål, som denne tilgang kan belyse, er glidninger og udvekslinger mellem fiktions- og faktagenrer. Hvad betyder det, at narrativ journalistik præger avisartikler? At man bruger fiktionens visuelle virkemidler i klipning, belysning og lyd i dokumentariske udsendelser? Og omvendt: At fiktion er opbygget på basis af virkelige forbrydelser? Fiktion i faktaprogrammer og faktabaserede fiktionsdramaer virker åbenbart fascinerende – men hvorfor?

Både medie- og genretilgangen kan belyses gennem mange forskellige synsvinkler og metoder. Det er efterhånden blevet almindeligt at inddrage analyse af produktionssektoren, dens vilkår og arbejdsformer i kombination med analyse af det afsluttede produkt, dets relation til genre, medie samt æstetik og receptionen hos publikum og kritikere. Sat i relation til den mediekulturelle kontekst.

Dobbeltheden fiktion og fakta har virket inspirerende og animeret til tværfaglig forskning, fx gennem den synsvinkel, der hedder ”lov og litteratur” – engelsk: ’law and literature’. Siden 1970erne har dette været et voksende forskningsfelt med udgangspunkt i det meget retsligt bevidste USA. I Danmark introducerede Helle Porsdam fænomenet i tidsskriftet *Kritik* nr. 96, 1991 under titlen ”I’ll see you in court!” Hun kortlagde her de to hovedopfattelser i den begrebsmæssige kombination, nemlig ”jura i litteraturen” (dvs. litterære og dramatiske værker, der kredser om juridiske problemstillinger som fx hos Shakespeare, Kleist, Dickens, Dostojevskij, Kafka) og ”jura som litteratur” (der bl.a. handler om retorik, semiotik, fortolkning og kultursammenhæng, der er et fælleselement i jura og litteratur). Et netværk under ledelse af Karen-Margrethe Simonsen har i nordisk sammenhæng medvirket til denne traditions udbredelse og udgivet en antologi med grundlæggende tekster under titlen *Lov og litteratur* (2007).

Kombinationen af sociologi, kulturelle studier og kriminologi har fra 1990erne leveret en ny tilgang. En række forskere fokuserer på de stadige forbindelseslinjer, der går mellem virkelighedens kriminalitet og mediebildernes. Vincenzo Ruggiero, professor i sociologi i London, anvender fx kriminalitetsfiktion som sociologisk værktøj: ”a tool for the communication of sociological meaning and the elaboration of criminological analysis” (Ruggiero 2003:1). Fiktionen leverer en optik, der kan stille skarpt på fænomener som fx terrorceller (Dostojevskij) eller organiseret forbrydelse (Cervantes, John Gay, Brecht). Den kan give overraskende indblik i mekanismerne bag forbrydelse ud fra sin evne til både at fungere som ”a legal test site” og ”an unofficial court of appeal” (Ruggiero 2003: 3).

Tidsskriftet *Crime, Media, Culture* 2005 er udtryk for en lignende tværgående og tværfaglig forskningsinteresse. Men redaktionen lægger et andet fokus i sin sammenkobling af kriminalitet med medier og kultur. Frem for litteraturen er det her det visuelle udtryk, der vægtes – film, fjernsyn, fotografi. Det stiller højere krav til den æstetiske analyse – uden at sætte medialiseringen og den sociale kontekst overstyr.

Præsentation af projektet *Krimi og krimijournalistik i Skandinavien*

I projektet bygger vi videre på de medie- og genretilgange, jeg netop har skitseret. Vi kortlægger den aktuelle genreudvikling gennem en typologisering. Vi undersøger, hvad medialisering og intermedialitet betyder i krimiens sammenhæng. Vi inddrager interaktionen mellem fiktionens former og journalistikkens. I en bredere kulturel optik vil vi vurdere den skandinaviske krimis betydning for oplevelsesøkonomien på det globale marked, herunder stedets betydning.

Det er vores fælles antagelse, at begreberne om transgression og kulturelt medborgerskab kan bidrage til at belyse den særlige rolle, medialiseringen spiller. Det er typisk for krimien og krimijournalistiken, at en række transgressioner eller normoverskridelser – af etisk, social, psykologisk juridisk og æstetisk karakter – konstant diskuteres og forhandles. Men det er også typisk, at disse diskussioner fortsætter i anmeldelser, kommentarer, samtaler og debatfora på internettet. Vi antager derfor, at medieformidlet kriminalitet også handler om kulturelt medborgerskab. Gennem krimierne og mediernes kriminalstof debatteres hvilke former for orden, forbrydelse og straf, der er ønskværdige i et samfund – og dermed hvilke samfund, der er ønskværdige. Vi arbejder sammen – og gennem hver sit delprojekt. I stikordsform angiver jeg de relevante emner og de tilknyttede antagelser og forskningsspørgsmål:

Gunhild Agger: Erindring, identitet og fortid.

Formål: at udvikle en typologi til registrering af den historiske krimi og krimidokumentar (film og tv) i Danmark gennem perioden 1985-2006 og at levere en fremstilling af disse genrers udvikling i perioden.

Antagelse: Fortidsrepræsentationen fungerer ud fra bestemte mønstre i både fiktion og fakta. Men hvilke?

Karen Klitgaard Povlsen: Krimi og køn - kulturel terapi?

Formål: at foretage en receptionsanalyse af krimi på tv – fiktion og faktion – in casu TV2s krimiaftenflade.

Antagelse: Publikums seer- eller læsebegær er i høj grad afhængigt af seerens køn. Men hvordan?

Ulrik Lehrmann: Kriminaljournalistik som oplevelsesjournalistik.

Formål: at kortlægge karakteren af og udviklingen inden for kriminaljournalistikens tekstlige fremstillingsformer.

Antagelse: Kriminaljournalistikken bliver i stadig stigende grad konkret sanseappellerende, og inddrager aktivt fiktionens beskrivelses- og fortælleformer. Men hvordan og med hvilke konsekvenser for journalistikken?

Peter Kirkegaard: Krimiplot og æstetisk transgression.

Formål: Kortlægning af Arne Dahls krimier som plotmæssig og æstetisk raffineret litteratur med *Europa Blues* (2001) som analytisk hovedeksempel.

Antagelse: Dahls raffinerede plotting overskrider de fikserede grænser mellem krimitraditionens mainstream og avantgarden.

Anne Marit Waade: Ystad som åsted og destination

Formål: Produktionsanalyse af Wallander-krimiserier og brugen af location.

Antagelse: På den ene side betyder den konkrete stedsrealisme familiarisering og genkendelighed, på den anden side eksotisering (postkortæstetik) og dæmonisering.

Kjetil Sandvik: Interaktive krimier med recipienten i rollen som efterforsker

Formål: at undersøge, hvordan krimien som genre remedieres i computerspil ved at gøre de væsentligste karakteristika interaktive.

Antagelse: Der er ligheder såvel som forskelle mellem interaktive og 'traditionelle' krimier. Sammenhængen giver både synergi og konvergens. En væsentlig oplevelsesøkonomiske pointe ligger i, at vi med den interaktive krimi får mulighed for at spille med

Litteraturliste

Bjørnvig, Thorkild: "Den æstetiske idiosynkrasi". I 1959.

Elgurén & Engelstad (red.): *Under lupen*. Oslo: Cappelen, 1995.

Holmgaard, Jørgen & Michaelis, Bo Tao: *Lystmord*. Holte: Medusa, 1984.

Poe, Edgar Allan: *Tales, Poems, Essays*. London: Collins, 1966 [1842-46].

Porsdam, Helle: "I'll see you in court!" In *Kritik* nr. 96, 1991: 95-107.

Porter, Dennis: *The Pursuit of Crime. Art and Ideology in Detective Fiction*, London: Yale University Press, 1981.

Rasmussen, René & Lykke, Anders: *Den sidste gode genre* Århus: Klim, 1996.

Ravn, Ole: *Krimiguide*. København: Fremad, 1999

Ruggiero, Vincenzo: *Crime in Literature. Sociology of Deviance and Fiction*. London: Verso, 2003.

Simonsen, Karen-Margrethe & Porsdam, Helle & Nielsen, Henrik Skov: *Lov og litteratur*. Århus:
Aarhus Universitetsforlag, 2007.